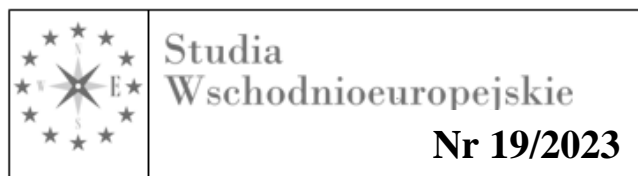

Joanna Lubimow

Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

Polityka integracji uchodźców z Ukrainy jako element polityki bezpieczeństwa społecznego

Wstęp

Traktując bezpieczeństwo społeczne jako „ochronę egzystencjalnych podstaw życia człowieka, przy równoczesnym tworzeniu odpowiednich warunków dla zaspokojenia potrzeb i aspiracji życiowych, należy pamiętać, że podstawą wszelkich działań jest respektowanie i poszanowanie praw człowieka”²²⁰. Bezpieczeństwo jako naturalna potrzeba wyraża się w przypadku migrantów dążeniem do zabezpieczenia potrzeb bytowych, socjalnych, mieszkaniowych, dostępu do opieki zdrowotnej i dalej do zatrudnienia. Oczywistym jest, iż sytuacja uchodźców wojennych różni się zasadniczo od położenia migrantów, ponieważ wyjazd z kraju pochodzenia w przypadku uchodźcy jest konsekwencją zagrożenia egzystencjalnego, a nie wyrazem prawa wyboru. „W związku z tym potrzebne są konkretne rozwiązania otwierające możliwość integracji, które będą funkcjonować i adaptować się do płynnej rzeczywistości w długim horyzoncie czasowym”²²¹. Kryterium niezbędnym efektywności przyjętych rozwiązań formalnych i podejmowanych inicjatyw jest aprobatą społeczeństwa przyjmującego.

Niespotykana skala napływu do Polski obywateli Ukrainy w związku z rosyjską inwazją na ten kraj sprawiły, iż niezbędna była szybka pomoc humanitarna, która zorganizowana została przez rząd, samorząd terytorialny oraz pojedynczych obywateli. „Początkowo miała ona na celu przede wszystkim udzielenie schronienia uciekinierom, natomiast z czasem doraźne zaspokojenie ich podstawowych potrzeb musiało ulec przekształceniu w długofalowy system,

²²⁰ K. Cenda-Miedzińska, *Prawne i społeczne aspekty bezpieczeństwa uchodźców*, ColloQuium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych 2012, nr III, s. 159.

²²¹ Ł. Błaszczak, A. Winciewicz, R. Zyzik, *Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców*, Warszawa 2023, s.13.

umożliwiający wejście uchodźców na rynek pracy oraz włączenie ich do systemu edukacyjnego i systemu ochrony zdrowia, a także zapewniający im społeczną i kulturalną integrację”²²². Działania takie zaprojektowane zostały normatywnie a ich realizacja podjęta przez instytucje i służby państwowe.

Celem artykułu jest przegląd i analiza rozwiązań normatywnych oraz podjętych w drodze ich realizacji rozwiązań organizacyjnych na rzecz wsparcia i integracji uchodźców z Ukrainy. Autorka podjęła próbę analizy i oceny wybranych aspektów polityki integracyjnej w Polsce wobec obywateli Ukrainy posiadających ochronę międzynarodową oraz spektrum pomocy im udzielanej w ramach procesu integracyjnego. W opracowaniu zwrócono również uwagę na ewolucję nastojów społecznych związanych z przyjęciem uchodźców z Ukrainy przez społeczeństwo polskie. Opinie obywateli RP związane z napływem, przyszłością i znaczeniem dla Polski migrantów wojennych determinuje efektywność integracji.

W artykule wykorzystano metody badań naukowych w szczególności: teoretyczną (analiza, synteza, abstrakcja). Autorka nie przeprowadziła badań empirycznych, ale wykorzystuje w publikacji dane statystyczne oraz powołuje się na badania przeprowadzone przez Instytut Spraw Publicznych w Warszawie oraz Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej w ramach projektu „Barometr Polska-Niemcy” oraz Fundację Jean Jauresa we współpracy z Yalta European Strategy.

1. Polityka integracyjna

Polityka integracyjna identyfikowana jest z zespołem środków „stosowanych przez władze służących tworzeniu warunków i rozwiązań sprzyjających włączaniu się imigrantów w różne sfery życia społeczeństwa przyjmującego”²²³. Proces ten realizowany jest przez państwo, władze samorządowe na podstawie konkretnych decyzji politycznych, które uwzględniać powinny aktualną sytuację społeczną, polityczną i gospodarczą państwa. Tomas Hammar uważa, iż polityka integracyjna będzie skuteczna, gdy jest kontrolowana przez państwo, które podejmie decyzję o tym kto i na jakich warunkach może się w nim osiedlić²²⁴.

²²² S. Grabowska, A. Pięta-Szawara, *Wsparcie Polski na rzecz uchodźców z Ukrainy w obliczu wojny w 2022 r. Wybrane aspekty*, *Journal of Modern Science* 2023, tom 1/ nr 50, s. 383.

²²³ R. Stefańska, *Między multikulturalizmem a asymilacją. Polityki integracyjne w Europie*, [w:] *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*, red. A. Dąbrowska- Korzus, Warszawa 2008, s. 125.

²²⁴ T. Hammar, *Dual Citizenship and Political integration*, *International Migration Review* 1985, vol. 19, nr 3, s. 19.

Do ulokowania polityki integracyjnej w kontekście doktryny państwa przyjmującego odnosi się Karolina Podgórska, zakładając, iż stanowi ona „zestaw wytycznych oraz system ich implementacji, osadzony w kontekście dyskursu politycznego czy całościowej filozofii politycznej obowiązującej w danym państwie, służący włączeniu imigrantów w różne wymiary funkcjonowania społeczeństwa państwa osiedlenia”²²⁵. Inaczej rzecz ujmując są to wszelkie rozwiązania prawne i instytucjonalne, które służą aktywizacji i zaangażowaniu imigrantów w życie społeczne państwa realizowane zazwyczaj przez wyspecjalizowane w tym celu instytucje państwowe.

Według Agnieszki Weiner²²⁶ Polska jako kraj oczekujący na imigrację nie wytworzyła polityki wobec imigrantów jako reakcję na ich obecność, lecz jako spełnienie obowiązków wynikających z przynależności do Wspólnoty Europejskiej. Jednym z dokumentów poruszających zagadnienia integracji i polityki integracyjnej są „Propozycje działań w celu stworzenia kompleksowej polityki integracji cudzoziemców w Polsce”²²⁷, w którym według J. Stepaniuk podjęto próbę określenia działań koniecznych mających na celu zbudowanie koncepcji polityki integracji cudzoziemców. W dokumencie zwrócono uwagę, iż aktywność w obszarze polityki integracyjnej cudzoziemców powinna być adekwatna do polityki imigracyjnej²²⁸. „Warto zauważyć, że pomimo upływu ponad 14 lat od powstania tego dokumentu nadal w polskiej polityce integracyjnej wobec imigrantów niewiele się zmieniło. Zatem w dalszym ciągu nie ma w naszym kraju polityki wobec cudzoziemców przybywających do Polski, tym bardziej nie ma całościowej polityki wobec wszystkich różnorodnych kulturowo osób zamieszkujących Polskę”²²⁹.

Mimo trudności z określeniem polskiej polityki integracyjnej, w literaturze przedmiotu nie napotykamy na trudności ze zdefiniowaniem integracji. „Integracja jest dwustronnym procesem złożonym i dynamicznym, angażującym zarówno cudzoziemców, jak i społeczeństwo przyjmujące, którego celem jest pełne równe członkostwo cudzoziemców w

²²⁵ K. Podgórska, P. Trevena, *Wykład 16. Polityka integracyjna: teoria i praktyka*, [w:] 25 wykładów o migracjach, red. M. Lesińska, M. Okólski, Warszawa 2018, s. 265.

²²⁶ A. Weiner, *Europeizacja polskiej polityki wobec cudzoziemców 1990–2003*, Warszawa 2006, s. 222. 17, [za:] J. Stepaniuk, *Integracja i polityka integracyjna wobec imigrantów: analiza dokumentów Unii Europejskiej i polskiego ustawodawstwa*, *Społeczeństwo i Polityka* 2019, nr 3(60), s. 273.

²²⁷ Propozycje działań w celu stworzenia kompleksowej polityki integracji cudzoziemców w Polsce, http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_14679_95376699.pdf, [dostęp: 12.09.2023 r.].

²²⁸ J. Stepaniuk, *Integracja i polityka integracyjna...*, op. cit. 273.

²²⁹ Ibidem

społeczeństwie państwa przyjmującego”²³⁰. Grzegorz Tutak²³¹ zwraca jeszcze uwagę na długofalowość procesu integracji, który wymaga akceptacji członków społeczeństwa przyjmującego oraz cudzoziemców. O obopólnym zaangażowaniu w długotrwały proces służący włączeniu imigrantów do życia społecznego i publicznego w nowym otoczeniu, tak aby stali się jego częścią pisze również Marlan Baran²³².

Celem integracji powinno być zatem doprowadzenie do samodzielnego funkcjonowania cudzoziemca w Polsce. Prawidłowy przebieg tego procesu wyznaczany jest między innymi podejmowanymi przez organy państwa działaniami o charakterze systemowym. Przepisy prawa w zakresie dostępu do rynku pracy, służby zdrowia, dostępu do systemu edukacji gwarantują włączenie obywateli Ukrainy w życie społeczne i publiczne RP. W przypadku bezprecedensowego napływu obywateli Ukrainy do Polski, determinowanego pełnoskalową agresją Rosji na Ukrainę, podjęte zostały systemowe i pozasystemowe działania włączające ich do życia społecznego.

Problematyka integracji w związku z jej wieloaspektowością i niejednoznacznością podejmowana jest w literaturze przedmiotu w ujęciu różnych jej wymiarów. Wolfgang Bosswick i Fredrich Heckmann wyszczególniają dwa wymiary integracji, tj.

- integrację strukturalną, jako umiejscowienie imigrantów w strukturach społecznych, a więc pozycja społeczno-ekonomiczna, zawodowa, edukacyjna itd.,
- integrację interakcyjną jako wymiana wzajemnych oddziaływań, związków jakie zachodzą pomiędzy państwem przyjmującym a imigrantami²³³.

„Obie sfery przenikają się wzajemnie, ponieważ z jednej strony mamy określoną pozycję imigrantów na podstawie przyjętych rozwiązań, z drugiej strony konkretne zachowania i relacje będące wynikiem ukształtowania konkretnego statusu przez państwo”²³⁴. Jeden i drugi wymiar mają oczywiście istotne znaczenie w kontekście wielopłaszczyznowości zagadnień składających się na proces integracji, który jak już sygnalizowano odnosi się zarówno do społeczności przyjmującej jak i cudzoziemców.

²³⁰ R. Stefańska, *Między multikulturalizmem...*, s. 125.

²³¹ G. Tutak, *Polityka integracyjna cudzoziemców w Polsce – znaczenie, aspekty prawne, instrumenty*, *Transformacje* 2023, nr 1 (116), s. 9.

²³² M. Baran, *Integracja uchodźców z polskim społeczeństwem*, <https://swps.pl/centrum-prasowe/informacje-prasowe/24558-integracja-uchodzcow-z-polskim-społeczenstwem>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

²³³ W. Bosswick, F. Heckemann, *Integration of Immigrants. Contribution of Local and Regional Authorities*, Dublin 2006, cyt. za: A. Grzymała-Kazłowska, *Integracja Imigrantów*, [w:] *Transformacje. Przewodnik po zmianach społeczno-ekonomicznych w Polsce*, red. A. Górny, P. Kaczmarczyk, M. Lesińska, Warszawa 2016, s. 169

²³⁴ G. Tutak, *Polityka integracyjna...*, op. cit., s. 9-10.

Joanna Stepaniuk²³⁵, założyła występowanie sześciu wymiarów integracji. tj. prawno-instytucjonalnego, ekonomicznego i społecznego, tożsamościowego, kulturowego i przestrzennego. W niniejszym opracowaniu autorka odniosła się do dwóch pierwszych elementów i częściowo do wymiaru społecznego. Nie została poruszona problematyka tożsamościowego, kulturowego i przestrzennego wymiaru integracji. Zróżnicowanie, wielość czynników, od których zależy proces integracji sprawia, iż jest to problematyka złożona i skomplikowana.

Wymiar strukturalny (instytucjonalno-prawny) to nabycie podstawowych praw oraz dostęp do cenionych przez migrantów pozycji społecznych. Wskaźnikami integracji może być status pobytowy, legalność pobytu czy też możliwość korzystanie z usług społecznych²³⁶. Wymiar prawno-instytucjonalny w opinii autorki jest podstawowym obszarem gwarancji bezpieczeństwa, od którego należy rozpocząć budowanie ścieżki włączenia cudzoziemca w społeczeństwo kraju przyjmującego. Legalizacja pobytu, dostęp do świadczeń socjalnych, edukacji i służby zdrowia buduje przestrzeń do realizacji innych wymiarów integracji, takiego jak tożsamościowy czy kulturowy.

Jedną z najbardziej zasadniczych kwestii dla skutecznej integracji w nowym kraju zamieszkania jest możliwość podjęcia zatrudnienia pozwalająca na zaspokojenie potrzeb materialnych rodziny. Na integrację ekonomiczną imigrantów na co zwraca uwagę Joanna Stepaniuk²³⁷ składa się wiele różnych elementów, co w praktyce czyni ją nierozzerwalnie związaną z pozostałymi wymiarami, a szczególnie z wymiarem społecznym i prawnym. Analiza przystosowania się uchodźców z Ukrainy do warunków życia w Polsce to problematyka ujmowana w ramach wymiaru społecznego integracji. Wysoki poziom integracji społecznej charakteryzuje się wielością kontaktów między członkami obu zbiorowości oraz trwałością więzi społecznych między nimi. Poniższe rozważania wskazują na działania państwa tworzące warunki dla uchodźców do „wpasowania” się w rzeczywistość życia w nowym państwie oraz do obioru społecznego Ukraińców, jako elementu wsparcia dla zakotwiczenia się w polskiej rzeczywistości.

Zasadniczym wskaźnikiem efektywnej integracji ze społeczeństwem przyjmującym jest „osiągnięcie sprawności językowej i zatrudnienie w zawodach odpowiadających kwalifikacjom

²³⁵ J. Stepaniuk, *Wymiary i mechanizmy procesu integracji ukraińskich migrantek ze społeczeństwem polskim*, *Społeczeństwo i Polityka* 2020, nr 1 (62), s.108-114.

²³⁶ J. Plewko, *Warunki integracji ze społeczeństwem przyjmującym w wybranych krajach Unii Europejskiej*, *Roczniki Nauk Społecznych* 2010, Tom 2(38), s. 159.

²³⁷ J. Stepaniuk, *Wymiary i mechanizmy...*, op. cit., s. 110.

migranta, uzyskanie samodzielności finansowej i stałego miejsca zamieszkania, udział w życiu politycznym oraz brak konfliktów z prawem²³⁸.

2. Rozwiązania normatywne dotyczące przyjęcia obywateli Ukrainy po 24 lutego 2022 r.

Legalny pobyt i praca w Polsce

Działania państwa na rzecz wspierania uchodźców z Ukrainy zawarte zostały przede wszystkim w ustawie z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa²³⁹. Reguluje ona między innymi kwestie legalnego pobytu oraz legalnego zatrudnienia obywateli Ukrainy, którzy przybyli do Polski po 24 lutego 2022 r. Obowiązujące przed wybuchem wojny w Ukrainie przepisy dotyczące omawianej problematyki wymagały podjęcia czasochłonnych formalności. W celu uproszczenia a przede wszystkim przyspieszenia procedury legalizacji pobytu oraz podjęcia zatrudnienia uchwalona została ustawa, która zawierała przepisy specjalne dotyczące materii pobytu oraz zatrudnienia u polskich pracodawców. Ustawa w sposób szczególny podejmuje tematykę pobytu obywateli Ukrainy, którzy dotarli do RP w związku z wybuchem wojny, odnosi się również do legalności pobytu obywateli tego kraju którzy przybyli do Polski przed 24 lutego 2022 r.

„Jeżeli obywatel Ukrainy (...) ²⁴⁰ przybył legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. do dnia określonego w przepisach (...) i deklaruje zamiar pozostania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jego pobyt na tym terytorium uznaje się za legalny do dnia 4 marca 2024 r. Za legalny uznaje się także pobyt dziecka urodzonego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez matkę, która jest osobą określoną w zdaniu pierwszym, w okresie dotyczącym matki”²⁴¹. Data 4 marca 2024 r. to efekt

²³⁸J. Plewko, *Warunki integracji...*, op. cit., s. 160.

²³⁹ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz. U. 2022 poz. 583 z późn. zm.

²⁴⁰ Który przybył na terytorium RP z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa, oraz obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka, którzy wraz z najbliższą rodziną z powodu działań wojennych przybyli na terytorium RP; nieposiadający obywatelstwa ukraińskiego małżonek obywatela Ukrainy, o ile przybył on na terytorium RP z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa i nie jest obywatelem innego niż Rzeczpospolita Polska państwa członkowskiego Unii europejskiej, Art. 1 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit..

²⁴¹ Art. 2 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit.; Art. 12 ustawy z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie nazw uczelni służb państwowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, o

nowelizacji ustawy. Pierwotnie dokument zakładał legalny pobyt obywateli Ukrainy przez 18 miesięcy licząc od 24 lutego 2022 r.²⁴². Nowelizacja ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy przedłużyła do dnia 31 sierpnia 2024 r. prawo pobytu obywateli Ukrainy, którzy legalnie przybyli do Polski od 24 lutego 2022 r. w związku z działaniami wojennymi w Ukrainie, którzy:

- w dniu 4 marca 2024 r. korzystają z wychowania przedszkolnego, realizują obowiązek szkolny albo realizują obowiązek nauki w polskim systemie oświaty,
- w dniu 4 marca 2024 r. pobierają naukę przedszkolu lub szkole funkcjonującym z ukraińskim systemie oświaty z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość²⁴³.

Prawo pobytu przedłużone zostało również rodzicom lub opiekunom osób wymienionych powyżej, jeśli są one niepełnoletnie. Do 30 września przedłużony zostaje również pobyt obywateli Ukrainy przystępujących do polskiego egzaminu maturalnego w systemie poprawkowym.

Kolejnym temat, który podejmuje nowelizacja specustawy to legalność pobytu obywateli Ukrainy, którzy przybyli do Polski przed wybuchem wojny. Do 4 marca 2024 przedłużeniu ulega okres pobytu obywatela Ukrainy w Polsce na podstawie wizy krajowej oraz okres ważności tej wizy, pod warunkiem, że ostatni dzień pobytu w Polsce na podstawie wizy przypadał w okresie od 24 lutego 2022 r. Wiza krajowa w okresie przedłużenia czasu pobytu oraz okresu ważności nie uprawnia do przekraczania granicy. Przedłużenie to następuje z mocy prawa, tj. bez konieczności dokonywania jakichkolwiek czynności. Jeżeli obywatel Ukrainy przebywa w Polsce:

- na podstawie wizy Schengen wydanej przez organ polski lub inne państwo obszaru Schengen,
- na podstawie dokumentu pobytowego wydanego przez inne państwo obszaru Schengen,
- w ramach ruchu bezwizowego,

i ostatni dzień dopuszczalnego okresu pobytu na terytorium RP na tych dokumentach przypada w okresie od dnia 24 lutego 2022 r., jego pobyt uznaje się za legalny do 4 marca 2024 r.

zmianie ustawy o Policji, ustawy o Straży granicznej, ustawy o Państwowej Straży Pożarnej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2023 poz. 1088.

²⁴² Zob. *Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy 2023*, <https://zielonalinia.gov.pl/-/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-20-1>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

²⁴³ Art. 12 ustawy z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie naw uczelni służb państwowych..., op. cit., zob. *Planowane zmiany w specustawie – maj 2023*, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/planowane-zmiany-w-specustawie-maj-2023/>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

Ważność dokumentów będących podstawą legalnego pobytu na terytorium RP obywatela Ukrainy ulega przedłużeniu z mocy prawa do 4 marca 2024 r., jeśli:

- jeżeli ostatni dzień okresu ważności zezwolenia na pobyt czasowy przypada w okresie od dnia 24 lutego 2022 r
- w przypadku upływu ważności w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. kart pobytu, polskich dokumentów tożsamości cudzoziemca, dokumentów „zgoda na pobyt tolerowany”,
- dotyczy także terminów do opuszczenia przez obywatela Ukrainy terytorium Polski²⁴⁴,
- w przypadku terminów dobrowolnego powrotu²⁴⁵, które przypadały w okresie od dnia 24 lutego 2022 r.²⁴⁶.

Od 1 kwietnia 2023 r. obywatele Ukrainy, którzy przebywają w Polsce legalnie na mocy przepisów omawianej ustawy i posiadają zezwolenie na pobyt czasowy²⁴⁷, mogą składać wnioski o:

- zezwolenie na pobyt czasowy i pracę²⁴⁸,
- zezwolenie na pobyt czasowy w celu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji²⁴⁹,
- zezwolenie na pobyt czasowy w celu prowadzenia działalności gospodarczej²⁵⁰.

Ważnym tematem, który w tym miejscu należy rozważyć, to sytuacja, w której obywatel Ukrainy nie spełnia wymogów udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na deklarowany cel pobytu lub okoliczności, które są podstawą ubiegania się o to zezwolenie, nie uzasadniają jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres dłuższy niż 3 miesiące, lub wobec obywatela Ukrainy zachodzą okoliczności uzasadniające odmowę udzielenia mu zezwolenia na pobyt, tj.

- wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub obrony bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- w toku postępowania cudzoziemiec złożył wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje lub dołączył do niego dokumenty zawierające takie dane albo zeznał on nieprawdę lub zataił prawdę albo podrobił lub przerobił dokument w celu użycia go jako autentycznego,

²⁴⁴ art. 299 ust. 6 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, Dz. U. 2013 poz. 1650.

²⁴⁵ art. 315 ust. 1 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach..., op. cit.

²⁴⁶ Zob. Planowane zmiany..., op. cit.; Ustawa o pomocy obywatelom..., op. cit.

²⁴⁷ Status UKR

²⁴⁸ art. 114 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach..., op. cit.

²⁴⁹ Ibidem, art. 127.

²⁵⁰ Ibidem, art. 142.

udziela mu się zezwolenia na pobyt czasowy na okres 1 roku, licząc od dnia wydania decyzji²⁵¹.

Dalsze działania państwa na rzecz wspierania uchodźców również znalazły swoje umocowanie w ustawie o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym²⁵². Dotyczy to problematyki wykonywania przez obywatela Ukrainy na terytorium RP pracy. Uprawnieni są do tego wszyscy obywatele Ukrainy, których pobyt na terytorium Polski jest legalny, niezależnie od podstawy prawnej legalności. Pracodawca, który zatrudnia taką osobę/cudzoziemca wysyła do właściwego ze względu na siedzibę lub miejsce zamieszkania powiatowego urzędu pracy zawiadomienie o powierzeniu wykonywania pracy obywatelowi Ukrainy. Powiadomienie należy wysłać za pośrednictwem systemu teleinformatycznego praca.gov.pl w terminie 14 dni od dnia podjęcia zatrudnienia przez cudzoziemca. Powierzona praca musi być wykonywana w wymiarze czasu pracy nie niższym niż wskazany w powiadomieniu (lub liczbie godzin nie mniejszej niż w powiadomieniu) oraz za wynagrodzenie nie niższe niż zgodnie ze stawką określoną w powiadomieniu²⁵³.

Zgodnie ze wskazaniem art. 22 ust. 1 a obowiązek powiadomienia nie dotyczy przypadku, w którym obywatel Ukrainy wykonuje pracę zgodnie z regulacją art. 87 ustawy z dnia 20 kwietnia 2002 4. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy²⁵⁴, tj. jeżeli posiada zezwolenie na pracę wydane przez wojewodę właściwego ze względu na siedzibę pracodawcy. „Z obowiązku tego zwolnieni są cudzoziemcy:

- 1) posiadający status uchodźcy nadanym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) posiadający zezwolenie na osiedlenie się w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) posiadający zgodę na pobyt tolerowany w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) korzystający z ochrony czasowej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 5) członkowie rodzin obywatela polskiego (...)"²⁵⁵.

Nowelizacja specustawy ze stycznia 2023 r. wprowadziła istotną zmianę dotyczącą podejmowania pracy w ramach powiadomienia. Treść dokumentu uzupełniona została o ustępy

²⁵¹ Art. 12 pkt. 5 ustawy z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie naw uczelni służb państwowych..., op. cit.;

²⁵² Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit.; art. 42 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit.; zob.; Planowane zmiany..., op. cit.

²⁵³ Art. 22 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit.

²⁵⁴ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. 2004 nr 99 poz. 1001

²⁵⁵ Art. 87 Ibidem.

1b i 1c w art. 22²⁵⁶. „Oznacza to, że jeżeli cudzoziemiec otrzymał zezwolenie na pobyt czasowy i pracę, w którym widnieje powołanie na art. 22 ustawy specjalnej o pomocy obywatelom Ukrainy (dotyczący powiadomienia), pracodawca bezwzględnie powinien wysłać powiadomienie do właściwego urzędu pracy”²⁵⁷.

Obywatele Ukrainy, którzy korzystają w Polsce z ochrony czasowej, określonej w dedykowanej im ustawie mogą pracować wyłącznie na podstawie powiadomienia. Inne formy legalizacji zatrudnienia, tj. zezwolenie na pracę, oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, dotyczą tych obywateli Ukrainy, którzy przebywają w Polsce na podstawie wizy, karcie pobytu lub w ramach ruchu bezwizowego.

Zgodnie z art. 22 ust. 6 specustawy obywatel Ukrainy legalnie przebywający na terytorium RP może zarejestrować się oraz zostać uznany jako osoba bezrobotna albo poszukująca pracy²⁵⁸.

Specustawa podejmuje również problematykę podejmowania i prowadzenia przez obywateli Ukrainy działalności gospodarczej. Jeżeli pobyt obywateli Ukrainy uznany jest za legalny na podstawie specustawy lub ustawy z dnia 12 grudnia 2013 roku o cudzoziemcach, mogą oni podejmować i wykonywać działalność gospodarczą terytorium RP na takich samych zasadach jak obywatele polscy. Jedynym warunkiem jest tego uprawnienia jest uzyskanie numeru PESEL²⁵⁹.

Pomoc finansowa i pozafinansowa

Zgodnie z art. 26 ustawy o pomocy obywatelowi Ukrainy przybywającemu na terytorium RP, którego pobyt uznany jest za legalny przysługuje prawo do:

- świadczeń rodzinnych,
- świadczenia wychowawczego,
- świadczenia na dobry start,
- rodzinnego kapitału opiekuńczego,
- dofinansowania obniżenia opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna,

jeśli zamieszkuje z dziećmi na terytorium RP. Prawo do świadczeń przysługuje również opiekunowi tymczasowemu osoby małoletniej. Świadczenia te obowiązują na takich samych

²⁵⁶ Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2023 poz. 187.

²⁵⁷ Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit.

²⁵⁸ Ibidem.

²⁵⁹ Art. 23 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit.

zasadach jak w przypadku obywateli polskich, chyba że ustawa o pomocy dla obywateli z Ukrainy stanowi inaczej. Wnioski o przyznanie wymienionych świadczeń powinny zawierać nr PESEL.

Obywatele Ukrainy, którzy legalnie przebywają na terytorium RP i uzyskali nr PESEL mogą otrzymać jednorazowe świadczenie finansowe w wysokości 300 zł na osobę. W celu uzyskania omawianego świadczenia osoba zainteresowana zobowiązana jest złożyć wniosek w ośrodku pomocy społecznej właściwym ze względu na miejsce pobytu²⁶⁰.

Również ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej jest również podstawą normatywną dla przyznania i wypłaty świadczeń pieniężnych oraz niepieniężnych dla obywateli Ukrainy którzy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przebywają legalnie na innej niż powyżej omówiona podstawie prawnej a których członek rodziny powrócił na terytorium Ukrainy²⁶¹. Podobnie jak w przypadku obywateli polskich w oby omówionych przypadkach prawo do konkretnych świadczeń determinowane jest sytuacją materialną w jakiej znajduje się cudzoziemiec.

Gdy uprawniony wyjedzie z terytorium RP wypłata świadczeń może zostać wstrzymana.²⁶² „Tym samym obywatel Ukrainy przebywający w Polsce legalnie na podstawie „specustawy”, który wyjedzie z Polski na ponad jeden miesiąc, traci legalny pobyt w Polsce przyznany na mocy tej ustawy. Nie przysługuje mu zatem już prawo do opieki medycznej oraz świadczeń i pomocy społecznej, które są powiązane z tym pobytom. Ma on jednak nadal prawo do pracy w Polsce, jeśli jego pobyt w Polsce jest zgodny z przepisami (legalny)”²⁶³. Ponowny wjazd, powrót do Polski oraz spełnienie wymaganych prawem warunków gwarantuje przywrócenie prawa do świadczeń i mogą być one wypłacone od miesiąca, w którym zostały wstrzymane ze względu na opuszczenie RP. W takiej sytuacji wjazd powinien być udokumentowany lub zarejestrowany w rejestrze obywateli Ukrainy, którzy przyjechali do RP w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy, który prowadzony jest przez Komendanta Głównego Straży Granicznej. Zgodnie z regulacją powołanego art. 11 ust. 2 „specustawy” opuszczenie Polski na okres powyżej 30 dni dotyczy jednorazowego wyjazdu Polski niezależnie od tego, dokąd wyjechał obywatel Ukrainy. W związku z powyższym

²⁶⁰ Ibidem, art.31.

²⁶¹ Ibidem, art. 30.

²⁶² Ibidem, art. 11 ust. 2.

²⁶³ <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/wedlug-specustawy-wyjazd-obywatela-ukrainy-z-polski-na-okres-powyzej-1-miesiaca-pozbawia-go-uprawnien-czy-moge-wyjechac-do-ukrainy-lub-ue-tylko-na-30-dni-w-okresie-18-miesiocy-czy-w-przypadku-przekr/>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

opuszczenie RP przez obywatela Ukrainy, który korzysta z uprawnień do świadczeń socjalnych, opieki medycznej itp. nie może trwać dłużej niż jeden miesiąc.

Rozwiązania normatywne gwarantują również obywatelom Ukrainy, którzy przyjechali do Polski po 24 lutego 2022 r., obok świadczeń z opieki społecznej pomoc, m.in. w zakwaterowaniu, wyżywieniu oraz bezpłatna pomoc psychologiczną²⁶⁴. Uchwalona w dniu 13 stycznia 2023 r. nowelizacja ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa²⁶⁵, przyjęła rozwiązanie zgodnie z którym obywatele Ukrainy zobowiązani są do partycypowania w kosztach wyżywienia i mieszkania w ramach zbiorowego zakwaterowania. Ustawa uzależnia możliwość korzystania z powyższego uprawnienia w okresie dłuższym niż 120 dni a przed upływem 180 dnia od dnia wjazdu na terytorium RP, od posiadania numeru PESEL. Po upływie 120 dni od dnia pierwszego wjazdu obywatela Ukrainy do Polski ma on partycypować w 50 procentach kosztów zakwaterowania i wyżywienia zbiorowego, a nie więcej niż 40 zł za osobę dziennie. Natomiast po upływie 180 dni od dnia pierwszego wjazdu partycypacja wynosi już do 75% kosztów udzielanej pomocy, nie więcej niż 60 zł za osobę dziennie²⁶⁶.

Ustawa w art. 12 ust 17c wskazuje jednocześnie katalog osób, do których nie będą miały zastosowania te zasady, tj.:

- mające orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności;
- sprawujące opiekę nad osobą niepełnosprawną posiadającą polskie orzeczenie o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności;
- które ukończyły 60. roku życia - w przypadku kobiet bądź 65. roku życia - w przypadku mężczyzn;
- kobiety w ciąży i wychowujący dziecko do 12. miesiąca życia;
- samotnie sprawujące opiekę nad trojgiem i więcej dzieci;
- małoletni;

²⁶⁴ Art. 12 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy..., op. cit.

²⁶⁵ Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2023 poz. 185.

²⁶⁶ Art. 1 ust. 1 pkt. 8b ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku..., op. cit.; Art. 12 ust. 17, 17a-17g ustawy z dnia 12 marca 2023 r. o pomocy obywatelom..., op. cit.; Zob. *Uchodźca wypełni ankietę, by z powodów humanitarnych nie płacić za nocleg i jedzenie*, <https://www.prawo.pl/samorzad/zakwaterowanie-ukraincow-od-1-marca-zmiana-zasad,520118.html>, [dostęp: 12.09.2023 r.]; *Ważne zmiany w ustawie o pomocy obywatelom Ukrainy!*, <https://www.pomocprawna.org/wazne-zmiany-w-ustawie-o-pomocy-obywatelom-ukrainy%21>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

- będący opiekunem tymczasowym ustanowionym dla ma dla małoletniego, o którym mowa w art. 25a ust. 1 ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy.
- które znajdują się w trudnej sytuacji życiowej, uniemożliwiającej ich udział w kosztach pomocy²⁶⁷.

Przepisy ustawy określają, że wojewoda oraz samorządy i NGO, które prowadzą takie miejsca zbiorowego zakwaterowania, oceniają możliwość partycypacji w kosztach pomocy osób, które znajdują się w trudnej sytuacji życiowej, kierując się względami humanitarnymi.

Dostęp do opieki zdrowotnej

„Obywatel Ukrainy, którego pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest uznawany za legalny na podstawie art. 2 ust. 1, jest uprawniony do opieki medycznej udzielanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obejmującej świadczenia opieki zdrowotnej na zasadach i w zakresie, w jakim osobom objętym obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym przysługuje prawo do świadczeń na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (...), z wyłączeniem leczenia uzdrowiskowego i rehabilitacji uzdrowiskowej, a także podania produktów leczniczych wydawanych świadczeniobiorcom w ramach programów polityki zdrowotnej ministra właściwego do spraw zdrowia”²⁶⁸.

Jak wynika z powołanej wyżej podstawy prawnej obywatel Ukrainy, który przybył do Polski od dnia 24 lutego 2022 ma prawo do korzystania ze świadczeń zdrowotnych w systemie publicznego ubezpieczenia zdrowotnego na takich samych zasadach i w takim samym zakresie, jak świadczeniobiorcy Polacy²⁶⁹. W zapisie art. 37 „specustawy” ujęty został również wyjątek dotyczący wyłączenia z pakietu bezpłatnych usług medycznych leczenia i rehabilitacji uzdrowiskowej. W praktyce oznacza to, że cudzoziemcy mogą korzystać z usług lekarzy rodzinnych w przychodniach, lekarzy specjalistów, szpitali, refundacji leków itd. w niemal takim samym zakresie jak obywatele Polscy objęci ubezpieczeniem NFZ²⁷⁰. Małgorzata Paszkowska²⁷¹ wskazuje na zakres usług z jakich mogą korzystać obywatele Ukrainy. Są to:

- podstawowa opieka zdrowotna,
- ambulatoryjna opieka specjalistyczna,

²⁶⁷ Ustawa z dnia 12 marca 2023 r. o pomocy obywatelom..., op. cit.

²⁶⁸ Art. 37 ustawy z dnia 12 marca 2023 r. o pomocy obywatelom..., op. cit.

²⁶⁹ Zob. M. Paszkowska, *Prawo obywateli Ukrainy do świadczeń medycznych w Polsce*, <https://wsiz.edu.pl/blog-naukowy/prawo-obywateli-ukrainy-do-swiadczen-medycznych-w-polsce/>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

²⁷⁰ *Ustawa o obywatelom Ukrainy*, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

²⁷¹ M. Paszkowska, *Prawo obywateli Ukrainy...* op. cit.

- leczenie szpitalne,
- opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień,
- rehabilitacja lecznicza,
- świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze w ramach opieki długoterminowej,
- leczenie stomatologiczne,
- zaopatrzenie w wyroby medyczne,
- ratownictwo medyczne,
- opieka paliatywna i hospicyjna,
- świadczenia wysokospecjalistyczne,
- programy zdrowotne,
- leki, środki spożywcze specjalnego przeznaczenia żywieniowego i wyroby medyczne dostępne w aptece na receptę,
- świadczenia związane z przeciwdziałaniem chorobom zakaźnym (szczepienia COVID19).

Świadczenia dla obywateli Ukrainy udzielane są przez szpitale i przychodnie na podstawie łączących je z NFZ umowami na świadczenie opieki zdrowotnej. „Dlatego też Ukraińcy mogą korzystać bezpłatnie ze świadczeń tylko u tych podmiotów wykonujących działalność leczniczą, które mają status świadczeniodawcy systemu ubezpieczenia zdrowotnego, czyli mają umowę z NFZ”²⁷². Ze świadczeń komercyjnych podobnie jak obywatele polscy, mogą korzystać odpłatnie.

3. Społeczne aspekty przyjęcia uchodźców

Głównym Prawo międzynarodowe²⁷³ formułuje uprawnienie każdego człowieka „do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, oraz polepszanie warunków bytowych, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne, prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niezależny”²⁷⁴. Każdy człowiek ma prawo do nauki, której celem jest pełny rozwój

²⁷² Ibidem.

²⁷³ Art. 22, 23, 25, 26, 27 Powszechnej Deklaracja Praw Człowieka, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>; art. 6, 7, 9, 11, 13, 15 Międzynarodowego paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 169.

²⁷⁴ K. Cenda-Miedzińska, *Prawne i społeczne aspekty...*, op. cit., s. 159.

osobowości, wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, prawo do pracy i korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, prawo do ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego, czy uczestniczenia w kulturze.

Analiza rozwiązań normatywnych obowiązujących w RP przed 24 lutego 2023 r. oraz przyjętych jako odpowiedź na napływ do Polski uchodźców z ogarniętej wojną Ukrainy, pozwala na wniosek, iż stworzone zostały odpowiednie warunki ochrony egzystencjalnych podstaw życia człowieka. „W pierwszym odruchu chodziło przede wszystkim o humanitarny aspekt integracji, czyli zapewnienie edukacji dzieciom czy miejsc pracy dla dorosłych”²⁷⁵.

Z chwilą wybuchy w Ukrainie wojny i otwarciem granic dla obywateli tego państwa uciekających przed wojną społeczeństwo polskie wykazało niezwykle otwartą postawą społeczną. Dzięki społecznej wrażliwości uruchomiono wsparcie humanitarne dla ze strony samorządów, organizacji pozarządowych, osób prywatnych oraz przedsiębiorców. Według badań opublikowanych 4 marca 2022 r. przeprowadzonych w ramach projektu „Barometr Polska – Niemcy 2022” zrealizowanych przez Instytut Spraw Publicznych oraz Niemiecki Instytut Spraw Polskich 79% respondentów wyraziło akceptację wobec przyjmowania uchodźców z Ukrainy. Jedynie co dziesiąty Polak sprzeciwiał się takim działaniom²⁷⁶. „Co warte podkreślenia, wobec istniejącej w Polsce wyraźnej polaryzacji politycznej, głosy poparcia dla społecznych działań pomocowych wyrazili wyborcy wszystkich sił politycznych. Ponadto aż 48% Polaków pozytywnie oceniło politykę rządu w okresie trwającego kryzysu”²⁷⁷. Sabina Grabowska i Anna Pięta – Szawara²⁷⁸ zwracają uwagę iż w opublikowanym w dniach 3-7 marca 2023 r. badaniach przeprowadzonych przez francuską Fundację Jean Jauresa we współpracy z Yalta European Strateg aż 92% badanych Polaków było zdania, że uchodźcom z Ukrainy należy pomagać. „Warto podkreślić, że aż 94% Polaków było przekonanych, że nasz kraj powinien przyjmować uchodźców – nigdy wcześniej stanowisko to nie było tak jednoznacznie pozytywne, o czym świadczą badania na temat polityki wobec azylantów prowadzone przez CBOS od 2015 r. Zdecydowana większość ankietowanych zadeklarowała

²⁷⁵ Ł. Baszczak, A. Wincewicz, R. Zyzik, *Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców*, Warszawa 2023, s.11.

²⁷⁶ J. Kucharczyk, A. Łada-Konefał, *Jednym głosem Polacy i Niemcy o rosyjskiej agresji na Ukrainę*, Barometr Polska – Niemcy 2022 (wydanie specjalne), Warszawa 2022, s. 27; wzrosło o trzydzieści osiem punktów procentowych.

²⁷⁷ S. Grabowska, A. Pięta-Szawara, *Wsparcie Polski na rzecz uchodźców z Ukrainy w obliczu wojny w 2022 r. Wybrane aspekty*, Journal of Modern Science 2023, tom 1/30, s. 391.

²⁷⁸ Ibidem.

także swoje poparcie dla różnych działań społeczności międzynarodowej, mających na celu pomoc Ukrainie”²⁷⁹.

Kluczowym warunkiem skutecznej integracji jest akceptacja ze strony społeczeństwa przyjmującego. Nie da się skutecznie wdrożyć omówionych powyżej rozwiązań bez chęci współpracy i otwartości ze strony społeczeństwa przyjmującego. Akceptacja nie jest wartością stałą i może zmieniać się wraz z upływem czasu²⁸⁰. „Trzeba pamiętać, że pomoc udzielana potrzebującym z odruchu serca, ze zwyczajnego ludzkiego współczucia, empatii czy chrześcijańskiego miłosierdzia jest nie tylko potrzebna, ale także przynosi wymierne korzyści. Przybyło do nas kilka milionów osób wykształconych, z doświadczeniem zawodowym, w których edukację trzeba inwestować, które chętnie podejmują pracę, nie czekając tylko i wyłącznie na pomoc ze strony naszego państwa”²⁸¹.

Według Dawida Sztandera²⁸² uchodźcy pozytywnie wkomponowali się w życie społeczne Polski i czynnie biorą w nim udział. Skutecznie według powołanego autora adaptują się do warunków funkcjonowania w państwie. Z opublikowanych w dniu 28 czerwca 2022 r. przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej danych wynika, iż 260 tys. obywateli Ukrainy – uchodźców podjęło w Polsce pracę. Według MRiPS²⁸³ szacunkowy wskaźnik zatrudnienia wśród uchodźców z Ukrainy w Polsce po pierwszych 5 miesiącach od wybuchu wojny wyniósł 30%. W raporcie Narodowego Banku Polskiego z badania ankietowego pt. Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce – wpływ pandemii i wojny na charakter migracji w Polsce²⁸⁴ czytamy, iż ok. 65% uchodźców z Ukrainy pracuje, około 24% poszukuje odpowiedniej pracy (bezrobotni), a jedynie 11% stanowią osoby nieaktywne zawodowo.

²⁷⁹ Ibidem, s. 392.

²⁸⁰ Ł. Baszczak, A. Wincewicz, R. Zyzik, *Polacy i Ukraińcy...*, op. cit., s. 13.

²⁸¹ I. Rycerska, *Pomoc Ukraińcom w zapewnieniu godnego pobytu, bezpieczeństwa w Polsce przez jednostki samorządu terytorialnego w regulacjach prawnych*, *Studia i Analizy Nauk o Polityce* 2022, nr 2, s. 81.

²⁸² D. Sztander, *Konflikt zbrojny na Ukrainie a bezpieczeństwo społeczne państwa polskiego*, *Systemy Bezpieczeństwa Narodowego* 2022, nr 25, s. 51.

²⁸³ *Uchodźcy a rynek pracy w Polsce. Integracja na rynku pracy kluczowa dla uchodźców z Ukrainy*, <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/risk/articles/Uchodzcy-a-rynek-pracy-w-Polsce.html>, [dostęp: 12.09.2023 r.]; dane MRiPS, powiadomienia o powierzeniu pracy obywatelom Ukrainy o których mowa w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 2 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz. 2022, poz. 583.

²⁸⁴ I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce – wpływ pandemii i wojny na charakter migracji w Polsce. Raport z badania ankietowego*, Warszawa 2023, s. 14.

Czynnikami, które pozytywnie oddziaływały na sprawny przebieg integracji zdaniem autorów powołanego raportu, były:

- polityka rządu, tj. szybkie otwarcie rynku pracy,
- sytuacja na polskim rynku pracy, tj. niskie bezrobocie oraz starzenie się społeczeństwa polskiego,
- charakterystyka uchodźców, tj. dobre wykształcenie, bliskość kulturowa i liczna diaspora sprzed wojny²⁸⁵.

„Każdego dnia zatrudnienie znajduje kolejne kilka tysięcy obywateli Ukrainy, którzy dzięki temu zyskują źródło utrzymania i mają szansę na samodzielne życie w naszym kraju. Osoby te wykonują głównie proste prace w branżach, w których pracodawcy zgłaszają braki kadrowe. Najwięcej obywateli Ukrainy znalazło pracę w województwach: mazowieckim, dolnośląskim i wielkopolskim. Sytuacja na rynku pracy w Polsce jest sprzyjająca zatrudnieniu cudzoziemców, a pracodawcy cały czas szukają nowych pracowników”²⁸⁶. Według danych podanych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w podział na płeć, zatrudniony zostało 75% kobiet i 25% mężczyzn. W wymienionych rodzajach pracy wyodrębnić można:

- pracę prostą, która nie wymaga kwalifikacji wykonuje 49,4 tys. osób,
- pracę biurową, techniczną i inną adekwatną dla średniego personelu wykonuje 17,7 tys. osób,
- pracę w przemyśle i rzemieślniczą 14,2 tys. osób,
- pracę w usługach i sprzedaży wykonuje 10,7 tys. osób,
- pracę operatorów i monterów maszyn 10 tys. osób.

Niestety ok. 46% uchodźców pracuje poniżej swoich kwalifikacji.

W raporcie przygotowanym przez NBP autorzy wskazują, iż relatywnie krótki okres jaki upłynął od przyjazdu do Polski determinuje formy zatrudnienia, które są mniej stabilne w relacji do form zatrudnienia innych uchodźców i obywateli Polski. Tylko ok. 38% respondentów zdefiniowało swoją pracę jako najemną pracę stałą, 14% pracowało dorywczo lub sezonowo, 7% było zatrudnionych w inny sposób, 4% pracowało zdalnie będąc zatrudnionymi poza Polską a 2% założyło swoją działalność gospodarczą²⁸⁷. Uchodźczynie najczęściej trafiały do sektora hotelarskiego i do gastronomii. Wiele z nich zadeklarowało

²⁸⁵ Zob. *Uchodźcy a rynek pracy w Polsce...*, op. cit.

²⁸⁶ *Zatrudnienie w Polsce znalazło już 102 tys. obywateli Ukrainy*, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/zatrudnienie-w-polsce-znalazlo-juz-102-tys-obywateli-ukrainy>, [dostęp: 12.09.2023 r.].

²⁸⁷ I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna...*, op. cit., s. 14-15.

realizację usług osobistych, które świadczone były częściej bezpośrednio gospodarstwom domowym. Mimo iż znaczny odsetek uchodźców z Ukrainy pracuje poniżej swoich kwalifikacji, nieco wyższym był udział uchodźców z Ukrainy pracujących w Polsce w zawodach wymagających kwalifikacji związanych z wyższym wykształceniem, tj. ochrona zdrowia, edukacja, kultura i sztuka²⁸⁸

Uchodźcy wojenni według raportu NBP „szybko adoptowali się do realiów polskiego rynku pracy” czego dowodem jest wzrost aktywności zawodowej stwierdzony na podstawie przeprowadzony badań w maju 2022 r. i listopadzie 2022r. Większość uchodźców, którzy pozostali w RP znalazła pracę, tj. 65% - w maju było to 28%. Spadł też odsetek poszukujących pracy na stałe z 30% do 12%, a na część etatu z 20% do 12%.

„Integracja przebiega sprawnie. Sprzyjają jej działania rządu, sytuacja na rynku pracy i cechy uchodźców. Skuteczna integracja jest korzystna zarówno dla uchodźców jak i rodzimych pracowników. Wyzwaniem pozostaje lepsze wykorzystanie potencjału, w tym praca zgodna z kwalifikacjami przybyłych do Polski osób i zapewnienie im dostępu do opieki nad dziećmi. Potencjał uchodźców może zostać lepiej zagospodarowany dzięki wsparciu w przekwalifikowaniu czy nauce języka. Wyzwaniem będzie dopasowanie oferty Publicznych Służb Zatrudnienia tak by mogły skutecznie asystować w tym procesie”²⁸⁹.

Sieci migracyjne pozytywnie determinowały wybór przez uchodźców miejsca zamieszkania, co ułatwiało odnalezienie się ich w rzeczywistości społecznej. Funkcjonowanie diaspory ukraińskiej w Polsce przed wybuchem wojny ułatwiło uchodźcom „start” na polskim rynku pracy. Przedsiębiorcy i kadra zarządzająca nabyła kompetencje zarządzania zespołem pracowników różnej narodowości. Zatrudnienie i adaptację pracowników z Ukrainy usprawniła także znajomość przez Polaków języka rosyjskiego.

Zdaniem Izabeli Rycerskiej Uchodźcy szukają mieszkań do wynajęcia, za które gotowi są płacić. „Ukraińscy uchodźcy mają mentalność podobną do naszej, bo większość z nas, kiedy znajdzie się za granicą w celach ekonomicznych, chce pracować i zarabiać pieniądze, tak jak większość przybyłych do nas ukraińskich uchodźców”²⁹⁰. W związku z powyższym coraz mniej osób korzysta ze zbiorowego zakwaterowania na rzecz wynajętych mieszkań lub pokoi. Taki stan rzeczy sprzyja usamodzielnieniu i integracji.

²⁸⁸ Ibidem, s. 16-17.

²⁸⁹ Ibidem, s. 14-15.

²⁹⁰ I. Rycerska, *Pomoc Ukraińcom w zapewnieniu...*, s. 82.

Jesienią 2022 r. zmieniła się sytuacja akceptacji poparcia dla uchodźców z Ukrainy. Polacy w dalszym ciągu zdecydowanie wspierają uchodźców wojennych z Ukrainy, choć ich determinacja zaczyna słabnąć. Można już zaobserwować pewne problemy związane ze zmęczeniem wojną i wyzwaniem, jakie niesie ze sobą migracja, której jesteśmy świadkami. Po wybuchu wojny ok. 81% Polaków uważało, iż są oni niezbędnie na rynku pracy. Jesienią odsetek respondentów pozytywnie oceniających konieczność wyniósł 63%²⁹¹. W innym badaniu zapytano Polaków „czy spodziewają się konfliktów między Polakami a Ukraińcami?”. Twierdząco odpowiedziało 56%²⁹² respondentów, co znalazło odzwierciedlenie w rzeczywistości społecznej. „Wraz z upływem czasu oraz opadnięciem pierwszych emocji społecznych, bazujących na współczuciu i międzyludzkiej solidarności, zaczęły się bowiem pojawiać w polskim społeczeństwie pierwsze symptomy zmiany przyjaznej i zaangażowanej postawy wobec migrantów”²⁹³. Dalsze kształtowanie się procesu pomocowego wobec uchodźców oraz postaw Polaków w stosunku do nich będziemy mogli obserwować w kolejnych, nadchodzących miesiącach.

Podsumowanie

Na tematykę procesu integracji, jej wymiarów oraz społecznego przyjęcia uchodźców z Ukrainy należy spojrzeć wieloaspektowo, zarówno przez pryzmat polityki państwa, ale także działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe i społeczeństwo. „W Polsce, jednym z większych krajów Unii Europejskiej, problematyka integracji staje się coraz bardziej istotą, w państwie napływu w ostatnich latach imigrantów z Ukrainy, a wśród nich kobiet w wieku produkcyjnym”²⁹⁴.

Mimo braku doświadczenia jako kraj przyjmujący, Polska podjęła działania, których celem było wsparcie obywateli Ukrainy. Obowiązujące rozwiązania prawne w zakresie legalnego pobytu, dostępu do świadczeń socjalnych, opieki zdrowotnej, edukacji itp., uzupełnione zostały regulacjami dedykowanymi obywatelom Ukrainy w związku z ich bezprecedensowym napływem determinowanym wojną w tym kraju. Dzięki przyjętym przepisom osoby uciekające przed wojną otrzymują wsparcie instytucjonalne, pomoc finansową i bytową. Wsparcie humanitarne będące pierwszą reakcją na przyjazd do Polski

²⁹¹ Ł. Baszczak, A. Wincewicz, R. Zyzik, *Polacy i Ukraińcy...*, op. cit., s. 26.

²⁹² S. Grabowska, A. Pięta-Szawara, *Wsparcie Polski na rzecz uchodźców ...*, s. 392.

²⁹³ Ibidem.

²⁹⁴ J. Stepaniuk, *Wymiary i mechanizmy procesu...*, s. 115.

imigrantów udzielane było przez różne podmioty. Zdaniem Sabiny Grabowskiej oraz Anny Pięta-Szawary zasadniczym elementem systemu pomocy dla uchodźców były usługi organizacji pozarządowych i osób indywidualnych współorganizowane przez władze państwowe i samorządowe. „Przedłużająca się wojna w Ukrainie wymusiła wprowadzenie szeregu rozwiązań systemowych, które umożliwiają z jednej strony udzielanie niezbędnej pomocy uchodźcom, z drugiej zaś włączają ich w aktywne funkcjonowanie w społeczeństwie, odciążając równocześnie pojedynczych obywateli Polski z konieczności ponoszenia pełnych kosztów wsparcia imigrantów”²⁹⁵.

W kontekście dynamiki zdarzeń oraz sytuacji geopolitycznej warunkujących migrację i tym samym coraz liczniejszą obecność cudzoziemców w Polsce, kwestia integracji nabiera strategicznego znaczenia. Wymaga to podjęcia konkretnych długofalowych działań w zakresie określenia formalnej polityki integracyjnej na poziomie centralnym i samorządowym. Zdefiniowanie warunków przyjęcia w obszarze społecznym, tożsamościowym i kulturowym to niezbędne działania po zapewnieniu bezpieczeństwa egzystencji. „(...) W kolejnym kroku należy przedsięwziąć inicjatywy, których celem jest usunięcie przeszkód i barier pozwalających na korzystanie z instytucjonalnie otwartych możliwości”²⁹⁶. Problemem, który ma podstawowe znaczenie dla udanej integracji jest aprobatą społeczeństwa przyjmującego, dlatego konieczne jest skoncentrowanie uwagi na dynamice zmian postaw społecznych w stosunku do uchodźców wojennych.

Streszczenie:

W związku z egzystencjalnym zagrożeniem miliony ludzi zmuszone zostały do opuszczenia miejsca zamieszkania i szukania bezpiecznego schronienia. Spontaniczny napływ uchodźców z Ukrainy sprowokował reakcję państwa, organizacji pozarządowych i obywateli. W pierwszym odruchu chodziło przede wszystkim o humanitarny aspekt integracji, dalej konieczne było stworzenie rozwiązań systemowych w zakresie warunków włączenia uchodźców.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza polityki integracyjnej w Polsce wobec cudzoziemców posiadających ochronę międzynarodową, próba oceny charakteru i zakresu pomocy udzielanej im w ramach procesu integracyjnego i ich znaczenia dla bezpieczeństwa społecznego.

²⁹⁵ S. Grabowska, A. Pięta-Szawara, *Wsparcie Polski na rzecz uchodźców...*, op. cit.

²⁹⁶ Ł. Błaszczak, A. Wincewicz, R. Zyzlik, *Polacy i Ukraińcy...*, op. cit. 30.

Słowa klucze:

Polityka integracji, integracja, wymiary integracji, bezpieczeństwo społeczne

Key words:

Integration policy, integration, dimensions of integration, social security

Bibliografia:

1. Baszczak Ł., Wincewicz A., Zyzik R., Polacy i Ukraińcy – wyzwania integracji uchodźców, Warszawa 2023.
2. Bosswick W., Heckemann F., Integration of Immigrants. Contribution of Local and Regional Authorities, Dublin 2006, cyt. za: A. Grzymała-Kazłowska, Integracja Imigrantów, [w:] Transformacje. Przewodnik po zmianach społeczno-ekonomicznych w Polsce, red. A. Górny, P. Kaczmarczyk, M. Lesińska, Warszawa 2016.
3. Cenda-Miedzińska K., Prawne i społeczne aspekty bezpieczeństwa uchodźców, Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych 2012, nr III.
4. Chmielewska-Kalińska I., Dudek B., Strzelecki P., Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce – wpływ pandemii i wojny na charakter migracji w Polsce. Raport z badania ankietowego, Warszawa 2023.
5. Grabowska S., Pięta-Szawara A., Wsparcie Polski na rzecz uchodźców z Ukrainy w obliczu wojny w 2022 r. Wybrane aspekty, Journal of Modern Science 2023, tom 1/30.
6. Hammar T., Dual Citizenship and Political integration, „International Migration Review” 1985, vol. 19, nr 3, s. 19.
7. <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/wedlug-specustawy-wyjazd-obywatela-ukrainy-z-polski-na-okres-powyzej-1-miesiaca-pozbawia-go-uprawnien-czy-moge-wyjechac-do-ukrainy-lub-ue-tylko-na-30-dni-w-okresie-18-miesiecy-czy-w-przypadku-przekr/>.
8. Kucharczyk J., Łada-Konefał A., Jednym głosem Polacy i Niemcy o rosyjskiej agresji na Ukrainę, Barometr Polska – Niemcy 2022 (wydanie specjalne), Warszawa 2022.
9. Międzynarodowy pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 169.
10. Paszkowska M., Prawo obywateli Ukrainy do świadczeń medycznych w Polsce, <https://wsiz.edu.pl/blog-naukowy/prawo-obywateli-ukrainy-do-swiadczen-medycznych-w-polsce/>.
11. Piepiora E., Integracja cudzoziemców posiadających ochronę międzynarodową w Polsce na przykładzie województwa zachodniopomorskiego, Studia Orientalne 2015, nr 1 (7).
12. Planowane zmiany w specustawie – maj 2023, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/planowane-zmiany-w-specustawie-maj-2023/>.
13. Podgórska K., Trevena P., Wykład 16. Polityka integracyjna: teoria i praktyka, [w:] 25 wykładów o migracjach, red. M. Lesińska, M. Okólski, Warszawa 2018.
14. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>.

15. Propozycje działań w celu stworzenia kompleksowej polityki integracji cudzoziemców w Polsce, http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/docl_14679_95376699.pdf.
16. Rycerska I., Pomoc Ukraińcom w zapewnieniu godnego pobytu, bezpieczeństwa w Polsce przez jednostki samorządu terytorialnego w regulacjach prawnych, *Studia i Analizy Nauk o Polityce* 2022, nr 2.
17. Stefańska R., Między multikulturalizmem a asymilacją. Polityki integracyjne w Europie, [w:] *Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki*, red. A. Dąbrowska-Korzus, Warszawa 2008.
18. Stepaniuk J., Wymiary i mechanizmy procesu integracji ukraińskich migrantek ze społeczeństwem polskim, *Spółeczeństwo i Polityka* 2020, nr 1 (62).
19. Sztander D., Konflikt zbrojny na Ukrainie a bezpieczeństwo społeczne państwa polskiego, *Systemy Bezpieczeństwa Narodowego* 2022, nr 25.
20. Tutak G., Polityka integracyjna cudzoziemców w Polsce – znaczenie, aspekty prawne, instrumenty, *Transformacje* 2023, nr 1 (116).
21. Uchodźcy a rynek pracy w Polsce. Integracja na rynku pracy kluczowa dla uchodźców z Ukrainy, <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/risk/articles/Uchodzcy-a-rynek-pracy-w-Polsce.html>.
22. Uchodźca wypełni ankietę, by z powodów humanitarnych nie płacić za nocleg i jedzenie, <https://www.prawo.pl/samorzadz/zakwaterowanie-ukraincow-od-1-marca-zmiana-zasad,520118.html>.
23. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy 2023, <https://zielonalinia.gov.pl/-/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-20-1>.
24. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/>.
25. Ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, *Dz. U.* 2013 poz. 1650.
26. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, *Dz. U.* 2022 poz. 583 z późn. zm.
27. Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw, *Dz. U.* 2023 poz. 185.
28. Ustawa z dnia 14 kwietnia 2023 r. o zmianie nazw uczelni służb państwowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, o zmianie ustawy o Policji, ustawy o Straży granicznej, ustawy o Państwowej Straży Pożarnej oraz niektórych innych ustaw, *Dz. U.* 2023 poz. 1088.
29. Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zdrowia i instytucjach rynku pracy, *Dz. U.* z 2004 r. Nr 99, poz. 1001.
30. Ważne zmiany w ustawie o pomocy obywatelom Ukrainy! <https://www.pomocprawna.org/wazne-zmiany-w-ustawie-o-pomocy-obywatelom-ukrainy%21>.
31. Weinar A., Europeizacja polskiej polityki wobec cudzoziemców 1990–2003, Warszawa 2006, s. 222. 17, [za:] J. Stepaniuk, Integracja i polityka integracyjna wobec imigrantów: analiza dokumentów Unii Europejskiej i polskiego ustawodawstwa, *Spółeczeństwo i Polityka* 2019, nr 3(60).

-
32. Zatrudnienie w Polsce znalazło już 102 tys. obywateli Ukrainy, Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, <https://www.gov.pl/web/rodzina/zatrudnienie-w-polsce-znalazlo-juz-102-tys-obywateli-ukrainy>.